

INTERNET SOCIAL NETWORKS, SOCIAL CAPITAL, AND POLITICAL PARTICIPATION

Željko Pavić, Antun Šundalić
University of J.J. Strossmayer, Osijek, Croatia

Abstract

Social capital refers to positive consequences of social connections on goal attainment, while civic associations, i.e. civic participation represents one of its sources. Social capital strengthens generalized trust and political participation. Bearing in mind that social connections increasingly move from physical to virtual world, the main goal of this paper was to compare the impact of membership in civic organizations and membership in online social networks on political participation and political attitudes. In order to test the research hypotheses, a field survey research on a sample of youth population between 18 and 35 years old (N=335) was conducted. The research brought mixed results, with neither online or offline social capital showing strong impact on political participation and political attitudes, even though in most cases online social capital was the stronger predictor. Thus, the authors conclude that internet ties have stronger impact on political phenomena when compared to classical civic associations.

Key words

social capital, Internet, political participation, political attitudes, survey research

UVOD

Prema Robertu Putnamu /1/ socijalni kapital sadrži „ona obilježja socijalne organizacije, poput mreža, normi i društvenog povjerenja, koja olakšavaju koordinaciju i suradnju za zajedničku dobrobit“. Gustoća građanskog udruživanja stvara difuzni osjećaj generaliziranog povjerenja koji vodi do recipročnosti te korisnih individualnih i društvenih rezultata. Putnam naglašava da građansko udruživanje otežava pojavu oportunističkog ponašanja te da se građani putem zajedničkog djelovanja uče koristima međusobne suradnje, a ova se svijest često može „nataložiti“ kao sociokulturna norma koja predstavlja komparativnu prednost određenog područja /2/.

Za razliku od Putnama, drugi autori jače inzistiraju na analitičkom razlikovanju raznih komponenti socijalnog kapitala. Za Colemanu /3/ socijalni kapital sastoji se od onih vrsta socijalnih struktura, tj. odnosa među ljudima, koji mogu imati određenu produktivnu funkciju ostvarujući one ciljeve koje pojedinac sam bez takve povezanosti ne bi mogao ostvariti. Prema njemu, socijalni kapital može poprimiti različite oblike, poput postojanja

vjerodostojnosti i povjerenja, cirkuliranja informacija te efektivnog provođenja normi i sankcija. Dakle, prema Colemanovom konceptualnom okviru, o postojanju socijalnog kapitala ne može se govoriti u slučaju pukog postojanja društvene povezanosti, nego samo onda kada ta povezanost poprimi oblike koji dovode do toga da se određeni oblici društvene akcije olakšavaju ili ograničavaju. To ne znači da strukturalni aspekt za njega nije važan. Dapače, neka obilježja društvene strukture, poput njezine zatvorenosti ili višestrukih veza između njezinih članova, mogu znatno olakšati stvaranje socijalnog kapitala. Slično tome, Kwon i Adler /4/ smatraju da se može razlikovati (1) struktura društvene mreže, (2) norme i vrijednosti koje mrežama daju motivacijsku snagu te (3) sposobnost članova mreže da mobiliziraju resurse unutar nje. Tako članstvo u mrežama i strukturalna pozicija člana mreže imaju različitu vrijednost u mrežama niske ili razine povjerenja, različitih tipova motivacije i sl. Također, neki članovi mreže imaju bolje socijalne vještine i emocionalnu inteligenciju koji im omogućavaju bolju mobilizaciju resursa i ostvarenje svojih ciljeva. Iz navedenog proizlazi da je osim strukture mreže izrazito važ-

no analitički razlikovati te istraživati i njezinu motivacijsku strukturu jer ona može imati izrazito važan utjecaj na količinu socijalnog kapitala ili uspješnost njegovog korištenja, ovisno o tome kako definiramo sâm pojam socijalnog kapitala. Portes /5/ razlikuje dvije osnovne vrste motivacije zbog koje osoba unutar neke društvene mreže može davati resurse drugim članovima mreže. Instrumentalna motivacija „sebične“ je naravi i sadrži očekivanje recipročnog ponašanja. Ovo recipročno ponašanje nešto je drukčije od čiste ekonomske razmjene jer se ne mora sastojati od vraćanja istovrsnih resursa te obično ne uključuje specificirani vremenski period razmjene /6/. Intrinzična motivacija¹ sastoji se od introjiciranih normi koje se poštuju jer se duboko vjeruje u njihovu ispravnost. Osoba koja je motivirana na ovaj način dijelit će resurse unutar mreže zbog toga jer vjeruje da je to ispravan način ponašanja (npr. da je pomagati drugim ljudima moralno ispravna stvar). Ove dvije vrste motivacije mogu imati i dva manje „čista“ oblika. Tako se intrinzična motivacija može manifestirati u obliku bliskosti i solidarnosti ljudi koji se nalaze u sličnom životnom položaju², poput primjerice radnika u istoj tvornici ili industriji. Ovakav tip intrinzične motivacije obično je slabiji i nestalniji od čiste intrinzične motivacije jer može nestati ili biti oslabljen promjenom životnih okolnosti. Drugi tip instrumentalne motivacije sastoji se od očekivanja da će pojedincu usluga biti uzvraćena, no ovo očekivanje pojedinac ne gaji zbog poznavanja konkretne osobe koja mu uslugu duguje, nego zbog pripadnosti grupi koja ohrabruje vraćanje usluga, odnosno sankcionira njihovo nepoštivanje ove norme. U tom je slučaju riječ o svojevrsnoj generaliziranoj obvezi grupe da u slučaju potrebe uzvratiti uslugu članu grupe koji je tu ili sličnu uslugu pružio ranije /7/. Ako pojam socijalnog kapitala definiramo dovoljno široko, politička participacija može se smatrati jednim njegovim dijelom. Naime, na sličan način kao što sudjelovanje u građanskim udruženjima može doprinosti nastanku generaliziranog povjerenja, normi i razmjeni resursa, i politička participacija teoretski može imati slične učinke. S druge strane, slijedeći Putnamove ideje, moguće je i pretpostaviti da socijalni kapital ima pozitivan utjecaj na političku participaciju, odnosno politička participacija može biti shvaćena kao posljedica, a

socijalni kapital (npr. povjerenje ili građansko udruživanje) kao uzrok ove pojave /8/.

MEDIJI I POLITIČKA PARTICIPACIJA

Odnos medija i političke participacije, uzete kao posljedice ili jedne od dimenzija socijalnog kapitala, nije niti teorijski jednoznačan niti empirijski konkluzivan. Naime, Putnam /9/ je navodno opadanje socijalnog kapitala, uključujući i političku participaciju, pripisao pojavi televizije koja depolitizira građane i oduzima im jedan dio vremena potrebnog za politički i građanski angažman. Osim oduzimanja vremena, konzumacija medija može depolitizirati građane svjesno ili nesvjesno ih usmjeravajući prema temama zabavne i nepolitičke naravi. Istraživanja koja su uslijedila u nekim su slučajevima /10/ potvrdila, a u nekim /11/, /12/ nisu posve potvrdila Putnamove nalaze. S druge strane, mediji mogu djelovati kao poveziivač, senzibilizirajući građane za građanski i politički angažman. U slučaju pojave interneta, odnosno tzv. novih medija poveziivačka uloga medija može biti pozitivno povezana s količinom individualnog socijalnog kapitala, kao i s ukupnom akumuliranom količinom socijalnog kapitala u nekome društvu. Upravo internet, osobito internetske društvene mreže (eng. social networking sites – SNS) u posljednje vrijeme zaokupljaju pažnju istraživača socijalnog kapitala i s njime povezane političke participacije. Naime, kao i u slučaju drugih medija, može se pretpostaviti da internet može dvojako djelovati na socijalni kapital. Tako Wellman i sur. /13/ ističu tri skupine razloga zbog kojih bi internet mogao dovoditi do smanjenja socijalnog kapitala: (1) internet može smanjivati socijalni kapital jer su online interakcije inferiorne interakcijama licem-u-lice; razmjena resursa i emocionalna podrška u online okruženju mogu biti manje učinkoviti, (2) internet možda oduzima vrijeme potrebno za socijalnu participaciju; ljudi obraćaju manje pozornosti na svoje fizičko okruženje, (3) internet može djelovati depresivno i otuđujuće; online okruženje dovodi do pritiska stalne dostupnosti i neželjenih interakcija, jedna dio internetskih aktivnosti su samotnjačke naravi, gubi se granica između radnog mjesta i slobodnog vremena, internetske interakcije često su specifične (npr. hobiji, zajednički interesi), a manje orijentirane na socijalna i politička pitanja, itd. S druge strane, internet donosi nove momente u pogledu odnosa konzumacije medija i političke participaci-

¹ U originalu eng. consummatory motivation.

² Eng. bounded solidarity.

je. Kako ističu Corrigan-Brown i Wilkes /14/, interaktivnost i mogućnost izbora sadržaja i informacija koje će se pratiti mogu dovesti do mogućnosti političkog uključivanja onih pojedinaca koji se osjećaju isključenim i razočaranim formalnim kanalima političke participacije. Prema Bouillane /15/, istraživači koji smatraju da internet ima pozitivan utjecaj na političku participaciju mogu se podijeliti u dvije skupine. Prema prvoj, lakša dostupnost informacija i interakcija koja ruši vremenske i prostorne barijere povećat će participaciju onih koji su već aktivni, zainteresirani i imaju dovoljnu količinu znanja i iskustva. Prema drugoj skupini istraživača, onima dijelovima građanstva s manjom količinom znanja i informacija, ali i onima koji su razočarani u politiku i ne vjeruju da bi njome mogli nešto promijeniti (poput npr. mladih), navedene pogodnosti interneta mogu pružiti mogućnosti političke participacije i smanjenja političkog deficita u odnosu na aktivnije dijelove populacije.

Dakle, s jedne strane, moguće je da internetske društvene mreže omogućavaju jači protok informacija, a time i zainteresiranost za politiku i političko djelovanje. S druge strane, moguće je da mreže oduzimaju vrijeme potrebno za politički angažman, kako sugerira Putnam, odnosno da virtualna komunikacija nema potencijal izgradnje normi povjerenja i recipročnosti koje dovode do jačeg građanskog i političkog angažmana. Dosadašnja istraživanja ne donose jednoznačne nalaze. Tako se prema meta-analizi koju je napravila Bouillane /16/ ne može govoriti o negativnom utjecaju korištenja interneta na političku participaciju, iako nije posve izvjesno da postoji i pozitivan utjecaj. Naime, ova je povezanost u istraživanjima obično relativno mala, iako je obično veća onda kada se kao mjera korištenja interneta uključi praćenje vijesti, odnosno njegova informacijska funkcija. Povezanost ponekad i nestaje kada se u istraživački model uključi mjerenje interesa za politiku, pa Bouillane zaključuje da interes za politiku djeluje kao medijatorska varijabla, ali nije isključeno i da dovodi do lažne korelacije između korištenja interneta i političke participacije. Druga istraživanja ukazuju na to da utjecaj medija može ovisiti o načinu njihove upotrebe, odnosno o vrsti medija i medijskog sadržaja koji se konzumiraju. Primjerice, Kim /17/ u istraživanju rađenom u Južnoj Koreji pokazuje da je sadržaj medija, barem kada su u pitanju novine, važan kada se promatra njihov utjecaj na političku participaciju. Naime, novinski sadržaji vezani uz vijesti pozitivno su povezani s

participacijom, a oni vezani uz zabavu negativno. S druge strane, u slučaju televizije i interneta nije utvrđena statistički značajna veza. Ovo istraživanje sugerira da „ozbiljni“ medijski sadržaji mobiliziraju građane podižući, vjerojatno podižući njihovu razinu interesa i informiranosti vezanu uz probleme zajednice. S druge strane, zabavni sadržaji vjerojatno djeluju depolitizirajuće odvlačeći građane od društvenih i političkih tema, a usmjeravajući ih prema frivolnijim temama, hedonizmu i eskapizmu.

ISTRAŽIVAČKA PITANJA I METODOLOGIJA

Imajući u vidu nekonkluzivnost dosadašnjih istraživanja, kao i suprotna teorijska promišljanja i predviđanja koja se odnose na utjecaj interneta na političku participaciju, u ovome je radu postavljeno nekoliko istraživačkih ciljeva. Osnovni je cilj istraživanja bio ustanoviti u kojoj mjeri članstvo u građanskim organizacijama i internetskim društvenim mrežama utječe na političku participaciju i specifične političke stavove. Naime, cilj nam je bio utvrditi mogu li internetske društvene mreže imati nezavisan utjecaj na političku participaciju te kakav je taj utjecaj u odnosu na klasičnu („licem-u-lice“) socijalnu participaciju. Utvrđivanje nezavisnosti utjecaja interneta nužno je zbog toga što i klasična i internetska socijalna participacija mogu imati slične pozadinske razloge, npr. viši stupanj obrazovanja ili bolje financijsko stanje /18/, odnosno zbog činjenice da se jedna vrsta participacije može lako transformirati u drugu /19/, /20/. Nadalje, nastavljajući se na postojeća istraživanja, nastojali smo utvrditi postoji li utjecaj pukog članstva u internetskim društvenim mrežama na političku participaciju ili takav utjecaj postoji samo u slučaju jače građanski orijentiranog korištenja internetskih društvenih mreža.

Kao kriterijske varijable u istraživanju su korišteni namjera izlaska na izbore te različiti politički stavovi. Naime, sudionicima istraživanja postavljeno je pitanje o namjeri izlaska na sljedeće predsjedničke, parlamentarne te lokalne izbore (gradsko ili općinsko vijeće te županijska skupština). Ispitanici su na ova pitanja mogli odgovoriti s „da“, „ne“ ili „nisam siguran/na“. Nakon toga stvorena je nova varijabla koja je označavala ukupan broj sigurnih izlazaka na izbore, s minimalnom vrijednošću 0 i maksimalnom vrijednošću 3. Kako je navedeno, u istraživanju političku participaciju bilo nužno definirati šire od pukog sudjelovanja

na izborima. Stoga su sudionicima istraživanja ponuđene tvrdnje vezane uz različite elemente demokratskog života, a ono su na skali od 1 do 5 trebali označiti vlastitu procjenu njihove važnosti. Ove su čestice nakon toga podvrgnute faktorskoj analizi te su dobiveni faktori korišteni kao kriterijske varijable u provedenim regresijskim analizama.

Kako bi se izmjerila klasična socijalna participacija, ispitanicima je ponuđen niz organizacija (udruge građana poput ekoloških udruga, udruga za zaštitu ljudskih prava, udruga za zaštitu životinja, političke stranke, kulturno-umjetnička društva, sportska društva te studentske udruge) te se od njih tražilo da navedu jesu li njihovi aktivni članovi, pasivni članovi ili uopće nisu članovi. Nakon toga je konstruirana varijabla ukupnog broja aktivnih članstava koja je sadržavala broj aktivnih članstava u ovih pet tipova udruga. Stoga je i minimalni rezultat na ovoj varijabli iznosio 0, a maksimalni 5.

Ispitanicima je ponuđen i niz internetskih društvenih mreža (Facebook, Twitter, LinkedIn, Instagram, Google+) te se od njih zatražilo da navedu članstvo u ovim ili nekim drugim internetskim mrežama. Nakon toga je izračunata varijabla ukupnog članstva u internetskim društvenim mrežama koja je označavala broj mreža čiji je ispitanik član. Građansko sudjelovanje na internetskim društvenim mrežama mjereno je kroz pitanje o učestalosti sudjelovanja na grupama te učestalosti komentiranja i pokretanja političkih tema. Sudionici istraživanja trebali su vlastiti stupanj građanskog sudjelovanja na internetskim društvenim mrežama procijeniti na ljestvici od 1 do 5.

U slučaju broja sigurnih izlazaka na izbore kao kriterijske varijable, korišten je model ordinalne regresije, a izabran je zbog toga što je ova kriterijska varijabla diskretna varijabla s malim brojem mogućih vrijednosti (od 0 do 3). Standardna linearna regresija osjetljiva je na takve situacije, kao i na činjenicu da je broj sigurnih izlazaka na izbore varijabla koju smo konstruirali sažimajući neke kategorije koje su bile dio izvorne čestice³, a linearna je regresija također osjetljiva na ovakvo sažimanje /21/. Ordinalna regresija zasniva se na pretpostavci da je kriterijska ordinalna varijabla rezultata kategorizacije neke kontinuirane intervalne varijable koja joj stoji u pozadini /22/. S ova-

kvom pretpostavkom, nastoji se predvidjeti kumulativna vjerojatnost pripadanja nekoj kategoriji, odnosno vjerojatnost pripadanja toj ili nekoj od nižih kategorija na osnovi postavljenog modela.

Kako bi se utvrdilo utječu li sociodemografske varijable (spol, dob, mjesto stanovanja, stupanj obrazovanja ispitanika, stupanj obrazovanja oca i majke), članstvo u građanskim organizacijama i internetskim društvenim mrežama na stavove o važnosti čimbenika za razvoj demokracije, provedena je linearna regresija pomoću generalnog linearnog modela (GLM). Ovaj je model izabran jer su neke nezavisne varijable nominalne i ordinalne naravi. Prije regresije provjereno je jesu li ispunjene osnovne pretpostavke za njezino provođenje (normalno distribuirana pogreška, homoskedastičnost, nezavisnost pogrešaka). Analizom reziduala utvrđeno je da ne postoje značajnija odstupanja od ovih pretpostavki⁴.

U istraživanju je korišten probabilistički klaster uzorak mladih starih između 18 i 35 godina (N=335). U donjoj tablici navedena je struktura uzorka s obzirom na relevantna demografska obilježja (mjesto stanovanja, spol, stupanj obrazovanja oca te stupanj obrazovanja majke), a vidljivo je da postoji približno proporcionalna zastupljenost u pogledu mjesta stanovanja (selo-grad), stupnja obrazovanja (dvije kategorije – srednja škola ili manje; viša škola, preddiplomski ili diplomski studij) te spola. Terensko anketiranje obavili su anketari u tri istočnoslavonske županije (Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska te Požeško-slavonska).

³ Opcije odgovora na pitanje o izlasku na izbore uključivale su „sigurno da“, „sigurno ne“ i „nisam siguran/na“.

⁴ Budući da je korištena SPSS-ova GLM procedura, nije bilo moguće dobiti automatsku dijagnostiku kolinearnosti. Međutim, nepostojanje većih korelacija između prediktorskih varijabli donekle ukazuje na nepostojanje kolinearnosti.

Tablica 1. Struktura istraživačkog uzroka

Varijabla	Frekvencija	Udio (%)
<u>Spol</u>		
Muški	157	46,9
Ženski	177	52,8
Nepoznato	1	0,3
<u>Mjesto stanovanja</u>		
Selo	157	46,9
Grad	178	53,1
<u>Stupanj obrazovanja</u>		
Srednja škola ili manje	196	58,5
Završio ili trenutno pohađa višu školu, prediplomski ili diplomski studij	139	41,5
<u>Stupanj obrazovanja oca</u>		
Završena osnovna škola ili manje	35	10,4
Srednja škola	217	64,8
Viša škola, prediplomski studij, diplomski studij, magisterij, doktorat	83	24,8
<u>Stupanj obrazovanja majke</u>		
Završena osnovna škola ili manje	49	14,6
Srednja škola	213	63,6
Viša škola, prediplomski studij, diplomski studij, magisterij, doktorat	73	21,8

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Prije provođenja multivarijantnih analiza, izračunate su bivarijantne korelacije između varijabli. Broj sigurnih izlazaka na sljedeće izbore statistički značajno povezan je samo s građanskom (političkom) aktivnošću na društvenim mrežama internetskim društvenim mrežama ($r=0,15$; $p<0,05$).

Članstvo u građanskim organizacijama i članstvo u internetskim društvenim mrežama također su u blagoj korelaciji ($r=0,12$; $p<0,05$), dok su članstvo u građanskim organizacijama i stupanj aktivnosti na internetskim društvenim mrežama nešto jače povezani ($r=0,21$; $p<0,01$). Najjače su povezani broj članstava u internetskim društvenim mrežama i stupanj aktivnosti na njima ($r=0,23$; $p<0,01$).

Tablica 2. Bivarijantne korelacije

	Broj izlazaka na izbore	Članstvo u građanskim organizacijama	Članstvo na internetskim društvenim mrežama	Građanska aktivnost na internetskim mrežama
Broj izlazaka na izbore	1	0,08	0,09	0,15*
Članstvo u građanskim organizacijama	0,08	1	0,12*	0,21**
Članstvo na internetskim društvenim mrežama	0,09	0,12*	1	0,23**
Građanska aktivnost na internetskim mrežama	0,15*	0,21**	0,23**	1

* 0,05; ** 0,01

Kako bi se utvrdilo koji prediktori nezavisno utiču na namjeru izlaska na različite vrste izbora korišten je model ordinalne regresije. Kriterijska varijabla bila je ukupan broj sigurnih izlazaka na sljedeće predsjedničke, parlamentarne i lokalne izbore, a kao prediktorske varijable korištene su

dob, spol, mjesto stanovanja, stupanj obrazovanja ispitanika, stupanj obrazovanja oca, stupanj obrazovanja majke, ukupan broj aktivnog članstva u građanskim organizacijama, ukupan broj članstva na internetskim društvenim mrežama te stupanj aktivnosti na internetskim društvenim mrežama. I

u ovom je slučaju kao link funkcija korištena komplementarna log-log funkcija, a korištenje drugih dostupnih funkcija dalo je slabije rezultate. Rezultati su pokazali da model predviđa namje-

ravani izlazak na izbore bolje od izbora na temelju najbrojnije kategorije ($\chi^2=20,79$, $p=0,036$), no veličine pseudo R^2 koeficijenata relativno su skromne.

Tablica 3. Ordinalna regresija s brojem namjeravanih izlazaka na izbore kao kriterijskom varijablom

Varijabla	Koeficijent	Standardna pogreška	p	Interval pouzdanosti (95%)
Izbori=0	0,59	0,77	0,45	(-0,92 ; 2,10)
Izbori=1	1,11	0,77	0,15	(-0,39 ; 2,63)
Izbori=2	1,61	0,77	0,04	(0,10 ; 3,12)
Dob	0,07	0,03	0,01	(0,02 ; 0,12)
Članstvo na internetskim društvenim mrežama	0,08	0,07	0,26	(-0,06 ; 0,23)
Građanska aktivnost na internetskim društvenim mrežama	0,18	0,09	0,04	(0,01 ; 0,36)
Članstvo u građanskim organizacijama	0,03	0,12	0,82	(-0,21 ; 0,27)
Spol - muški	0,07	0,17	0,69	(-0,26 ; 0,39)
Spol - ženski	0	-	-	-
Mjesto - selo	-0,06	0,17	0,74	(-0,39 ; 0,28)
Mjesto - grad	0	-	-	-
Stupanj obrazovanja – srednja škola ili manje	0,01	0,17	0,97	(-0,32 ; 0,33)
Stupanj obrazovanja – viša škola, preddiplomski ili diplomski studij	0	-	-	-
Obrazovanje oca - osnovna	-0,40	0,34	0,24	(-1,06 ; 0,26)
Obrazovanje oca - srednja	-0,07	0,20	0,73	(-0,46 ; 0,32)
Obrazovanje oca – viša ili visoka	0	-	-	-
Obrazovanje majke - osnovna	-0,36	0,32	0,27	(-0,99 ; 0,28)
Obrazovanje majke - srednja	-0,25	0,22	0,27	(-0,68 ; 0,19)
Obrazovanje majke – viša ili visoka	0	-	-	-

Cox & Snell $R^2=0,06$; Nagelkerke $R^2=0,07$; McFadden $R^2=0,03$

Iz rezultata se može vidjeti da su u ovom slučaju statistički značajni prediktori samo dob i broj članstva u internetskim društvenim mrežama. Naime, stariji ispitanici te ispitanici koji su članovi više društvenih mreža imaju viši prosječni broj namjeravanih izlazaka na izbore.

Kako je navedeno u objašnjenju metodologije istraživanja, ispitanicima je ponuđen niz tvrdnji koje su se odnosile na važnost različitih čimbenika vezanih uz razvoj demokracije u Hrvatskoj. Ispi-

tanici su trebali izraziti svoj stupanj slaganja s ovim tvrdnjama na ljestvici od 1 („uopće nije važno“) do 5 („vrlo je važno“). Provedena je faktor-ska analiza ovih tvrdnji sa svojstvenim vrijednostima većim od 1 kao kriterijem izlučivanja faktora te varimax rotacijom dobivenog rješenja⁵. Izlučena su četiri faktora koja tumače ukupno 58,76% varijance manifestnih varijabli.

⁵ Kaiser-Meyer-Olkinova mjera adekvatnosti uzorkovanja iznosila je 0,79, a Bartlettov test sferičnosti bio je statistički značajan. Time je potvrđena opravdanost faktorizacije navedenih varijabli.

Tablica 4. Faktorska analiza tvrdnji vezanih uz čimbenike važne za razvoj demokracije

Čimbenik	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4
Višestranačje	-0,08	0,01	0,87	0,12
Slobodni izbori	0,10	0,14	0,71	0,07
Trodioba vlasti	0,06	0,10	0,80	0,10
Pravo svih na obrazovanje	0,80	0,15	0,11	0,12
Pravo svih na zdravstvenu zaštitu	0,88	0,04	0,00	0,02
Pravo svih na zaposlenje	0,68	0,12	0,05	0,09
Pravo svih na slobodan izbor karijere	0,55	0,29	-0,03	0,20
Poštivanje zakona	0,11	0,14	0,09	0,70
Sprječavanje korupcije	0,04	0,10	-0,06	0,79
Povjerenje u institucije (Vladu, Sabor, Predsjednika RH)	0,02	0,20	0,36	0,60
Odgovornost za preuzete obveze	0,29	0,15	0,17	0,60
Jednakost žena i muškaraca	0,32	0,54	0,05	0,27
Briga države za socijalno ugrožene	0,50	0,45	0,00	0,07
Sloboda vjeroispovijesti	0,23	0,83	0,00	0,09
Sloboda nacionalnog izjašnjavanja	0,13	0,82	0,21	0,10
Sloboda govora	0,05	0,62	0,12	0,18

Napomena: Čestice s faktorskim opterećenjem većim od 0,4 otisnute su debljim slovima.

Na prvom faktoru visoko opterećenje imaju tvrdnje vezane uz različite vrste socijalnih prava (pravo na zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, zaposlenje, slobodan izbor karijere, kao i brigu države za socijalno ugrožene). Stoga se ovaj faktor može nazvati faktorom **zalaganja za socijalna prava**. Na drugom faktoru visoko opterećenje imaju tvrdnje vezane uz elementarna ljudska prava (jednakost žena i muškaraca, sloboda vjeroispovijesti, sloboda nacionalnog izjašnjavanja te sloboda govora), ali i tvrdnja o potrebi državne zaštite socijalno ugroženih. Stoga se ovaj faktor može nazvati faktorom **zalaganja za ljudska prava**. Na trećem faktoru visoka faktorska opterećenja imaju tvrdnje vezane uz **zalaganje za političku demokraciju** (trodioba vlasti, višestranačje, slobodni izbori). Na četvrtom su faktoru visoko opterećenje tvrdnje koje

označavaju **zalaganje za pravnu državu** (poštivanje zakona, sprječavanje korupcije, povjerenje u državne institucije, odgovornost za preuzete obveze).

Rezultati prikazani u tablici 5, pokazuju regresiju sa zalaganjem za socijalna prava kao zavisnom varijablom. Rezultati pokazuju da model tumači 5,7% varijance kriterijske varijable, a statistički su značajni prediktori građanska aktivnost na internetskim društvenim mrežama, članstvo u građanskim organizacijama te spol. Naime, ispitanici koji su građanski aktivniji članovi društvenih mreža, ispitanici koji su članovi većeg broja građanskih organizacija te muškarci u manjoj mjeri smatraju da su socijalna prava bitna za razvoj demokracije u Hrvatskoj.

Tablica 5. linearna regresija sa zalaganjem za socijalna prava kao kriterijskom varijablom

Varijabla	B	Standardna pogreška	p	Interval pouzdanosti (95%)	Parcijalni eta ²
Odsječak na y-osi	0,43	0,56	0,45	(-0,67 ; 1,52)	0,002
Dob	0,00	0,02	0,89	(-0,04 ; 0,04)	0,000
Građanska aktivnost na internetskim društvenim mrežama	-0,13	0,06	0,03	(-0,25 ; -0,02)	0,016
Članstvo na internetskim društvenim mrežama	0,05	0,05	0,36	(-0,06 ; 0,15)	0,003
Članstvo u građanskim organizacijama	-0,27	0,08	0,00	(-0,43 ; -0,10)	0,032
Spol - muški	-0,33	0,12	0,01	(-0,57 ; -0,09)	0,024
Spol - ženski	0	-	-	-	
Mjesto - selo	0,01	0,12	0,92	(-0,23 ; 0,26)	0,000
Mjesto - grad	0	-	-	-	
Stupanj obrazovanja – srednja škola ili manje	0,11	0,12	0,36	(-0,13 ; 0,35)	0,003

Stupanj obrazovanja – viša škola, preddiplomski ili diplomski studij	0	-	-	-	-
Obrazovanje oca - osnovna	-0,02	0,25	0,93	(-0,52 ; 0,47)	0,000
Obrazovanje oca - srednja	-0,03	0,14	0,81	(-0,30 ; 0,24)	0,000
Obrazovanje oca – viša ili visoka	0	-	-	-	-
Obrazovanje majke - osnovna	0,00	0,23	0,98	(-0,45 ; 0,46)	0,000
Obrazovanje majke - srednja	-0,21	0,15	0,17	(-0,50 ; 0,09)	0,006
Obrazovanje majke – viša ili visoka	0	-	-	-	-

R²=0,089; Prilagođeni R²=0,057

Rezultati linearne regresije sa zalaganjem za demokraciju kao kriterijskom varijablom pokazuju da model tumači vrlo mali dio varijance (0,006) kriterijske varijable te da su samo dvije varijable – stupanj obrazovanja i građanska aktivnost na internetskim društvenim mrežama čiji je ispitanik član - značajne na razini $\alpha=0,05$. Naime, s pove-

ćanjem građanske aktivnosti na internetskim društvenim mrežama povećava se procjena važnosti političke demokracije. S druge strane, sudionici istraživanja sa završenom višom školom, preddiplomskim ili diplomskim studijem jače naglašavaju važnost demokracije od manje obrazovanih sudionika.

Tablica 6. linearna regresija sa zalaganjem za političku demokraciju kao kriterijskom varijablom

Varijabla	B	Standardna pogreška	p	Interval pouzdanosti (95%)	Parcijalni eta ²
Odsječak na y-osi	-0,70	0,56	0,21	(-1,80 ; 0,40)	0,005
Dob	0,02	0,02	0,28	(-0,02 ; 0,06)	0,004
Građanska aktivnost na internetskim društvenim mrežama	0,16	0,06	0,01	(0,04; 0,28)	0,021
Članstvo na internetskim društvenim mrežama	-0,04	0,05	0,47	(-0,14 ; 0,07)	0,002
Članstvo u građanskim organizacijama	0,05	0,08	0,58	(-0,12 ; 0,21)	0,001
Spol - muški	0,06	0,12	0,60	(-0,17 ; 0,30)	0,001
Spol - ženski	0	-	-	-	-
Mjesto - selo	0,20	0,12	0,10	(-0,04 ; 0,44)	0,009
Mjesto - grad	0	-	-	-	-
Stupanj obrazovanja – srednja škola ili manje	-0,27	0,12	0,03	(-0,51 ; -0,04)	0,016
Stupanj obrazovanja – viša škola, preddiplomski ili diplomski studij	0	-	-	-	-
Obrazovanje oca - osnovna	-0,03	0,25	0,90	(-0,53 ; 0,47)	0,000
Obrazovanje oca - srednja	-0,02	0,14	0,91	(-0,29 ; 0,26)	0,000
Obrazovanje oca – viša ili visoka	0	-	-	-	-
Obrazovanje majke - osnovna	0,12	0,23	0,60	(-0,33 ; 0,58)	0,001
Obrazovanje majke - srednja	-0,07	0,15	0,63	(-0,36 ; 0,22)	0,001
Obrazovanje majke – viša ili visoka	0	-	-	-	-

R²=0,055; Prilagođeni R²=0,021

U slučaju dviju preostalih kriterijskih varijabli niti klasična niti internetska socijalna participacija nisu se pokazale značajnim prediktorima, pa stoga te rezultate zbog ograničenog prostora ne prikazujemo u obliku tablica. Naime, rezultati linearne regresije sa zalaganjem za pravnu državu kao kriterijskom varijablom pokazali su da model tumači vrlo mali dio varijance (0,018) kriterijske varijable te da je samo jedna varijabla, stupanj obrazovanja ispitanika, statistički značajna na razini $\alpha=0,05$. Naime, ispitanici sa završenom višom školom, preddiplomskim ili diplomskim studijem jače naglašavaju važnost pravne države u odnosu na ispitanike koji imaju završenu ili nezavršenu srednju školu. Rezultati linearne regresije sa zalaganjem za ljudska prava kao kriterijskom varijablom pokazuju da model tumači vrlo mali dio varijance (0,008) kriterijske varijable te da niti jedna varijabla nije značajna na razini $\alpha=0,05$.

ZAKLJUČAK

Kako je vidljivo iz prikazanih rezultata istraživanja, nije utvrđena jača povezanost između klasične i internetske socijalne participacije te političke angažiranosti i političkih stavova. Ovakav nalaz može biti teorijski protumačen samom naravi političke participacije i njezinim nejasnim odnosom sa socijalnim kapitalom. Naime, slijedeći Uslandera i Browna /23/, možemo pretpostaviti da građanski angažman i politički angažman mogu imati nešto drukčije korijene. U prvom je slučaju riječ o djelovanju u korist cijele zajednice, a u drugom o konfliktnom djelovanju koje svoje korijene može imati u nepovjerenju prema ljudima. Drukčije rečeno, participacija može graditi duh zajedništva i povjerenja, no za političku participaciju možda je ponekad odlučujući duh partikularizma i nepovjerenja. U slučaju hrvatske politike koja je obilježena kroničnim klijentelizmom, ovakva pretpostavka dobiva na uvjerljivosti. Ovakvi zaključak ne može biti sustavno kompariran s drugim istraživanjima jer se ovo područje istraživanja tek razvija. U jednom od rijetkih istraživanja rađenih na većem uzorku i općoj (američkoj) populaciji, Kitilson i Dalton /24/ utvrdili su da su klasična „licem-u-lice“ interakcija u građanskim udruženjima i virtualna interakcija na internetu u podjednakoj mjeri (slabo) povezane s različitim oblicima političke participacije (elektoralna, internetska, protestna i direktna). Međutim, ovdje treba napomenuti

da se virtualna interakcija odnosila na kontakt s ljudima sličnih interesa, političkih i religijskih uvjerenja te ljudima različitih rasa i nacija. Drukčije rečeno, mjerena je aktivna interakcija, a ne pasivno provođenje vremena. U svakom slučaju, rezultati ovoga istraživanja ukazuju na to da bi (aktivna) virtualna interakcija mogla imati jednak utjecaj na političku participaciju kao i aktivno sudjelovanje u klasičnim građanskim organizacijama. Kada je riječ o našem drugom istraživačkom pitanju, može se reći da se pokazalo da je građansko sudjelovanje na internetskim društvenim mrežama doista važnije od pûkog sudjelovanja na njima. Ovakav rezultat u suglasju je s dosadašnjim istraživanjima. Primjerice, Zúñiga, Jung i Valenzuela /25/ utvrdili su da je korištenje internetskih društvenih mreža u svrhu informiranja pozitivno povezano s društvenom participacijom, ali i različitim oblicima online i offline političke participacije. Valenzuela, Park i Kee /26/ također su utvrdili da vrijeme provedeno na Facebooku kao takvo ne vodi do povećane političke participacije, nego da se ona povećava s učestalošću komentiranja i pokretanja novih tema na online grupama na Facebooku, Zhang i sur. /27/ nisu utvrdili utjecaj članstva na internetskim društvenim mrežama i političke participacije, dok su Vitak i sur. /28/ utvrdili da je aktivističko korištenje Facebooka povezano s drugim oblicima političke participacije. Dakle, i ovdje se potvrđuje da je bitni način korištenja internetskih društvenih mreža, a ne korištenje kao takvo. Zaključno govoreći, i naše istraživanje, kao i druga istraživanja, ukazuju na to da se u slučaju interneta ne može govoriti o neupitnom tehnološkom determinizmu, nego da se presudnim pokazuje način upotrebe ove tehnologije.

Bilješke

- /1/ Putnam, Robert D. (1995a). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, Siječanj 1995: 65-78.
- /2/ Putnam, Robert D. (1994). Democracy, Development, and the Civic Community: Evidence from an Italian Experiment. U: Serageldin, Ismail; Taboroff, June (ur.), *Culture and Development in Africa. Proceedings of an International Conference held at The World Bank, Washington, D.C.* str. 33-73.
- /3/ Coleman, James S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94: 95-121 (Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure).

- /4/ Kwon, Seok-Woo; Adler, Paul S. (2014). Social Capital: Maturation of a Field of Research. *Academy of Management Review*, 39(4): 412-422.
- /5/ Portes, Alejandro (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24: 1-24.
- /6/ Ibidem
- /7/ Ibidem
- /8/ Suh, Hyungjun; Yee, Jaeyeol; Chang, Dukjin (2013). Type of Trust and Political Participation in Five Countries: Results of Social Quality Survey. *Development and Society*, 42(1): 1-28.
- /9/ Putnam, Robert D. (1995b). Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America. *PS: Political Science and Politics*, 28(4): 664-685.
- /10/ Nie, Norman H., Hillygus, D. Sunshine 2002. The Impact of Internet Use on Sociability: Time-Diary Findings. *IT&Society*, 1(1): 1-20.
- /11/ Patulny, Roger (2011). Social Trust, Social Partner Time and Television Time. *Social Indicators Research*, 101: 289-293.
- /12/ Hooghe, Marc (2002). Watching Television and Civic Engagement: Disentangling the Effects of Time, Programs, and Stations. *The International Journal of Press/Politics*, 7(2): 84-104.
- /13/ Wellman, Barry; Quan Haase, Anabel; Witte, James, Hampton, Keith (2001). Does the Internet Increase, Decrease, or Supplement Social Capital? *Social Networks, Participation, and Community Development*. *American Behavioral Scientist*, 45(3): 436-455.
- /14/ Corrigan-Brown, Catherine; Wilkes, Rima (2014). Media exposure and the engaged citizen: How the media shape political participation. *The Social Science Journal* 51: 408-421.
- /15/ Boulliane, Shelley (2009). Does Internet Use Affect Engagement? A Meta-Analysis of Research. *Political Communication*, 26(2): 193-211.
- /16/ Ibidem
- /17/ Kim, Sei-Hill (2007). Media Use, Social Capital, and Civic Participation in South Korea. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 84(3): 477-494.
- /18/ Nie, Norman H. (2001). Sociability, Interpersonal Relations, and the Internet: Reconciling Conflicting Findings. *American Behavioral Scientist*, 45(3): 420-435.
- /19/ Ellison, Nicole B.; Steinfield, Charles; Lampe, Cliff (2007). The Benefits of Facebook „Friends“: Social Capital and College Students' Use of Online Social Network Sites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12: 1143-1168.
- /20/ Matzat, Uwe (2010). Reducing Problems of Sociability in Online Communities: Integrating Online Communication With Offline Interaction. *American Behavioral Scientist*, 53(8): 1170-1193.
- /21/ Baum, Christopher F. (2006). *An Introduction to Modern Econometrics Using Stata*. College Station: Stata Press.
- /22/ Long, Scott J.; Freese, Jeremy (2006). *Regression Models for Categorical Dependent Variables Using Stata*. College Station: Stata Press.
- /23/ Uslaner, Eric M.; Brown, Mitchell (2005). Inequality, trust, and civic engagement. *American Politics Research*, 33(6): 868-894.
- /24/ Kittilson, Miki Caul; Dalton, Russell J. (2011). Virtual Civil Society: The New Frontier of Social Capital. *Political Behavior*, 33(4): 625-644.
- /25/ Zúñiga, Homero Gil de; Jung, Nakwon; Valenzuela, Sebastián (2012). Social Media Use for News and Individuals' Social Capital, Civic Engagement and Political Participation. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 17: 319-336.
- /26/ Valenzuela, Sebastián; Park, Namsu; Kee, Kerk F. (2009). Is There Social Capital in a Social Network Site?: Facebook Use and College Students' Life Satisfaction, Trust, and Participation. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14: 875-901.
- /27/ Zhang, Weiwu; Johnson, Thomas J.; Seltzer, Trent; Bichard, Shannon L. (2010). The revolution will be networked: The influence of social networking sites on political attitudes and behaviors. *Social Science Computer Review*, 28, 75-92.
- /28/ Vitak, Jessica; Zube, Paul; Smock, Andrew; Carr, Caleb T.; Ellison, Nicole; Lampe, Cliff (2011). It's complicated: Facebook users' political participation in the 2008 election. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14, 107-114.

INTERNETSKE DRUŠTVENE MREŽE, SOCIJALNI KAPITAL I POLITIČKA PARTICIPACIJA

Željko Pavić, Antun Šundalić
Sveučilište J.J. Strossmayera, Osijek, Hrvatska

Sažetak

Pojam socijalnog kapitala odnosi se na korisne učinke društvene povezanosti na ostvarivanje ciljeva, a jedno je od njegovih izvorišta građansko organiziranje, odnosno članstvo u organizacijama građanskog društva. Socijalni kapital osnažuje generalizirano povjerenje, ali i političku participaciju. S obzirom na to da se povezanost između ljudi sve više seli iz fizičkog u virtualni svijet, osnovni je cilj rada komparirati povezanost članstva u građanskim organizacijama te članstva u internetskim društvenim mrežama s političkim stavovima i političkom participacijom. Kako bi se testirale istraživačke hipoteze, provedeno je anketno terensko istraživanje na uzorku mladih između 18 i 35 godine (N=335). Istraživanje je donijelo mješovite rezultate, pri čemu niti online niti offline socijalni kapital nije izrazito povezan s političkom participacijom i stavovima, iako je u većem broju slučajeva online socijalni kapital jači prediktor. Stoga autori zaključuju da kod mlađih generacija internetsko udruživanje ima veći utjecaj na političku participaciju, kao i da je način sudjelovanja na internetskim društvenim mrežama važniji od pûkog sudjelovanja na njima.

Ključne riječi

socijalni kapital, internet, politička participacija, politički stavovi, anketno istraživanje